

УДК 908+379.85 (477+438)

Любіцева Ольга Олександрівна,
доктор географічних наук, професор

Войцеховський Кишиштоф

Зінько Юрій Володимирович

Кочеткова Ірина Валентинівна,
кандидат географічних наук, асистент

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м.Київ, Україна
e-mail: loa13@ukr.net

Об'єднання Любельських
ландшафтних парків, м.Люблін, Польща
e-mail: wojciechowski.krzysztof@lubelskie.pl

Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, Україна
e-mail: zinkoyuriy@gmail.com

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м.Київ, Україна
e-mail: kiv_univ@ukr.net

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО З ТУРИЗМУ НА РОЗТОЧЧІ

Мета. Розкрити напрями розвитку перспективних видів туризму для транскордонної співпраці в українському і польському Розточчі.

Методика базується на використанні сучасних методів пошуку та обробки різномірної інформації, її аналізу, синтезу та узагальнення.

Результати. На основі аналізу рекреаційно-туристичних ресурсів і потенціалу запропоновані напрями розвитку транскордонного співробітництва задля розвитку малих поселень Розточчя.

Наукова новизна. Узагальнені рекреаційно-туристичні ресурси польського та українського Розточчя, в тому числі виявлені латентні етно-меморіальні ресурси. Визначені перспективні види та форми туристичної діяльності.

Практична значимість. Запропоновані напрями транскордонної співпраці між Україною та Польщею на Розточчі, зокрема з розвитку активної рекреації та етно-культурного туризму.

Ключові слова. Розточчя, рекреаційно-туристичні ресурси і потенціал, активний, екологічний, культурно-пізнавальний туризм

УДК 908+379.85 (477+438)

Любіцева Ольга Александровна,
доктор географических наук, профессор

Войцеховський Кишиштоф

Зінько Юрий Владимирович

Кочеткова Ирина Валентиновна,
кандидат географических наук, ассистент

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев, Украина
e-mail: loa13@ukr.net

Объединение Любельская ландшафтных
парков, Люблин, Польша
e-mail: wojciechowski.krzysztof@lubelskie.pl

Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, Львов, Украина
e-mail: zinkoyuriy@gmail.com

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев, Украина
e-mail: kiv_univ@ukr.net

ТРАНСГРАНИЧНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В СФЕРЕ ТУРИЗМА НА РАСТОЧЬЕ

Цель. Раскрыть направления развития перспективных видов туризма с целью трансграничного сотрудничества в украинском и польском Расточье. *Методика* базируется на использовании современных методов поиска и обработки разнородной информации, ее анализа, синтеза и обобщения.

Результаты. На основании анализа рекреационно-туристических ресурсов и потенциала предложены направления развития трансграничного сотрудничества с целью развития малых поселений Расточья.

Научная новизна. Обобщены рекреационно-туристические ресурсы польского и украинского Расточья, в том числе латентные этно-мемориальные ресурсы. Определены перспективные виды и формы туристической деятельности.

Практическая значимость. Предложены направления трансграничного сотрудничества между Украиной и Польшей на Расточье, в частности по развитию активной рекреации и этно-культурного туризма.

Ключевые слова. Расточье, рекреационно-туристические ресурсы и потенциал, активный, экологический, культурно-познавательный туризм

UDC 908+379.85 (477+438)

Liubitseva Olha Olexandrivna,
Doctor of Geographical Sciences, Professor
Voytsekhovsky Kshyshtof

Zinko Yuriy Volodymyrovych

Kochetkova Iryna Valentynivna,
Ph.D. in Geography, assistant

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: loa13@ukr.net
Lublin Landscape Parks Unit, Lublin, Poland
e-mail: wojciechowski.krzysztof@lubelskie.pl
Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine, e-mail: zinkoyuriy@gmail.com
Taras Shevchenko National University
of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail:
kiv_univ@ukr.net

CROSS-BORDER COOPERATION IN THE SPHERE OF TOURISM IN ROZTOCZE

Purpos. Show directions for the development of promising types of tourism with a view to cross-border cooperation in Ukrainian and Polish Roztocze

Methodology is based on the use of modern methods of searching and processing heterogeneous information, its analysis, synthesis and generalization.

Results. Based on the analysis of recreational tourism resources and potential, directions for the development of cross-border cooperation with the aim of developing small settlements in Roztocze were proposed.

Scientific novelty. Generalized recreational and tourist resources of the Polish and Ukrainian Roztocze, including latent ethno-memorial resources, are disclosed. Identified promising types and forms of tourism activities.

Practical significance. Proposed areas of cross-border cooperation between Ukraine and Poland at the Roztocze, in particular on the development of active recreation and ethno-cultural tourism.

Keywords. Roztocze, recreational and tourist resources and potential, active, ecological, cultural and educational tourism.

Постановка проблеми. Геополітичні та геоекономічні реалії сьогодення актуалізують дослідження транскордонних можливостей співпраці в різних сферах людського життя. Розвиток туризму є тим глобальним чинником, який в першу чергу свідчить про можливості і

напрямки міждержавної співпраці. Тому саме аналізу сучасного стану і оцінці можливостей використання в туризмі рекреаційно-туристичних ресурсів і потенціалу Розточчя присвячена дана стаття.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фізико-географічні, геологічні, геоморфологічні, ландшафтні, історико-культурні, природоохоронні особливості Розточчя, його туристичний потенціал та можливості розглянуто в роботах польських географів, таких як Т. Бжежинська-Вуйчик (T.Brzezińska-Wójcik), Т.Грабовський (T.Grabowski), Р.Круковська (R.Krukowska), А.Свеча (A.Świeca), Є.Сковронек (E.Skowronek), А.Тускі (A.Tucki) та українських географів В.Брусака, К.Геренчука, Ю.Зінька, М.Мальської, І.Пандяка, О.Шевчук.

Метою даного дослідження є розкрити сучасний стан використання наявного ресурсного потенціалу для розвитку окремих видів і форм туризму та виявити можливості для спільного використання потенціалу Розточчя в туризмі.

Виклад основного матеріалу. Розточчя – горбисте пасмо, що простягається від українського м.Львів на південному сході до польського м.Красник на північному заході, утворюючи вододіл між басейнами Дністра, Сяну і Західного Бугу. Його максимальні висоти (360-400 м) зосереджені вздовж північно-східного краю, який стрімко піднімається 80-100-метровим уступом над прилеглою рівниною Малого Полісся, а у напрямку на південний захід поверхня Розточчя поступово знижується. Розточчя знаходиться у зоні переходу Галицько-Волинської западини у Передкарпатський прогин [2], яка зазнала висхідних тектонічних рухів у четвертинний період і досі продовжує підійматися приблизно на 2 мм за рік. Горбогір'я складене крейдовими і неогеновими відкладами, що перекриті флювіогляціальними супісками і лесовидними суглинками, які є материнською породою для дерново-слабопідзолистих ґрунтів та світло-сірих лісових опідзолених ґрунтів відповідно. На цих ґрунтах, в умовах вищого ніж у прилеглих регіонах зволоження (в сер. 700 мм на рік), розвиваються дубово-соснові, грабові і темнохвойно-широколистяні ліси. Згідно фізико-географічного районування України, фізико-географічний район Розточчя є складовою Розточансько-Опільської горбогірної фізико-географічної області Західноукраїнського краю Широколистолісової вологої теплої зони. Згідно фізико-географічного районування Польщі Розточчя є макрорегіоном у межах підпровінції Височина Люблінсько-Львівська.

Природна специфіка та полікультурність Розточчя, територія якого перетнута україно-польським кордоном, відкриває можливості для транскордонної співпраці. Одним з напрямків такої співпраці є розвиток активної рекреації та туризму, чому сприяє різноманіття природно-рекреаційних ресурсів. Згідно опитувань [8, 6], Розточчя, як місце рекреації, приваблює 21% потенційних туристів, переважна більшість яких обрали цей район через можливість активно відпочити у мальовничих ландшафтах. Саме тому Розточчя спеціалізується на розвитку пішохідного,

велотуризму, що зумовлено як особливостями рельєфу, так і безліччю природних та історико-культурних пам'яток.

Територією Польського Розточчя промарковано більше десятка пішохідних туристичних маршрутів, серед яких: «Крайовий маршрут Розточчя» (Звежинець - Сусець; 52 км), «Центральний маршрут Розточчя» (Шастарка - Белжець; 143 км), «Розточанський» (Звежинець - Бідачів Старий; 58,5 км), «Партизанський» (Криниці - Шперівка; 56 км), «Історичний» (Томашів - Турковіце; 70 км), «Партизанських змагань» (Аннополь - Томашів Любельський; 220 км), «Імені Владислави Подобінської» (Замость - Сусець; 60 км), «Вільний» (Томашів Любельський - Гребенне; 43,5 км), «Надбужанський» (Грубешів - Городло; 36 км), «Бункерами лінії Молотова» (Гребенне - Любицька Гута; 22 км), «Імені Святого Брата Альберта» (Горинець - Наріль; 48 км), «Історичний (Янівський)» (Поритові Пагорби - Батож; 42 км), «Південний» (Сусець - Наріль; 17 км), «Лончніковий I» (Белжець - Нароль; 13 км); «Лончніковий II» (Звежинець - Ліповець; 12 км), «Лончніковий III» (Юзефів - Потік Сендерки, 10 км), «Лончніковий IV» (Новини - Красноброд, 15 км), «Лончніковий V» (Поритові Пагорби - Момоти Гурні; 4 км). В Українському Розточчі розроблено систему регіональних краєзнавчих шляхів з Рави-Руської до пагорбів Потелича, в околицях гори Горай біля Жовкви та довкола Зашкова [10].

Також позначені веломаршрути: «Центральний велосипедний маршрут Розточчя», що тягнеться 176 км польською територією та на 80 км продовжений від Гребенного через Раву-Руську, Немирів, Крехів, Івано-Франкове, Брюхович до Львова [10], велотраса Юзефинської Землі (67 км), велотраса «Пагорб Поляк - Пограниччя регіонів» (47,1 км), велотраса гміни Замость (40,5 км), Краснобродська велотраса (39 км), веломаршрут з Жовкви до Львова [10]. Територією Розточчя тягнеться кілька кінних маршрутів.

Пізнавально-дедактичні та екологічні стежки прокладено територіями об'єктів природно-заповідного фонду. У межах Розточанського національного парку налічується дев'ять пізнавальних стежок загальною протяжністю 17,7 км., у Краснобрудському ландшафтному парку - три оздоровчі стежки протяжністю 3, 6 і 13 км та дві природного-історичні («Навколо Караснобруду», 15 км та «До Белфонту», 10 км), у Щебжешинському ландшафтному парку – три стежки, найдовша з яких «Щебжешин - Кавенчинек» 12 км, у Південнорозточанському – дві пізнавальні (2 та 11 км) та одна природничо-історична (11 км), на території національного природного парку «Яворівський» діють сім еколого-освітніх стежок, еколого-пізнавальні маршрути («Лелехівка», «Голуби», «Верещиця», «Головний Європейський вододіл») та природничо-літературна «Стежка Івана Франка», у природному заповіднику «Розточчя» існує дидактично-наукова стежка «Профіль П'ясецького».

Перелічені промарковані та інші маршрути уможливлюють огляд більшості природних атракцій регіону. Маршрути прокладені через оглядові точки, якими є найвищі не заліснені пагорби, такі як Довгий Горай (Długi Goraj), Вапельня (Wapielnia), Чубатка (Czubatka) у Польщі, а також г. Лева, г. Род у Львові; місцями найглибших ярів і найбільш розвиненої яружної мережі, як наприклад, місцевість «Пекелко» («Piekiełko») на території Щебжешинського ЛП (Польща) чи ур. Майдан на території РЛП Равське Розточчя (Україна), ознайомлюють з виходами пісковиків, що утворюють численні скелі (Кам'яний пагорб у Краснобрудському ЛП, скелі біля с. Лелехівка) та невеликими печерами (наприклад, печера Приятелів біля г. Брусно) у польській частині Равського Розточчя і Страдчанська печера (біля с. Страдч, Яворівського району), джерелами, наприклад, стежка «Kobyle Jezioro», що ознайомлює з витоками р. Танев (притокою Сяну).

Річкові долини мають широкі заплави і озероподібні розширення, що дозволяє створювати великі ставки, на яких розвивається пляжна рекреація, як наприклад, Краснобрудський став, став «Ехо» у Польському Розточчі та стави на р. Верещиця (західна частина Яворівського НПП). Близьке залягання гіпсів сприяє утворенню карстових лійок та карстових озер (оз. Сива вода біля українського с. Шкло, води якого насичені сірководнем і тримають постійну температуру протягом року $+12^{\circ}\text{C}$). У с. Шкло розташовано бальнеологічний і грязевий курорт з використанням сірководневої сульфатно-кальцієвої води для купелей і гідрокарбонатно-натрієво-кальцієвої - для пиття.

Особливу природно-оздоровчу цінність складають мінеральні води Немирова, цілющі властивості яких відомі ще з XVI ст. Санаторно-курортне лікування включає в себе використання сульфідної води з концентрацією до 180 мг/л вільного сірководню (для прийому ван), яка в класифікації мінеральних вод виділена в спеціальний немирівський тип сірководневих вод гідрокарбонатної хлоридно-натрієво-сульфатно-кальцієвої середньої мінералізації (2,5 – 4,5 г/л) [10]. Біля Немирова приваблюють туристів своїми оздоровчо-рекреаційними властивостями соснові ліси.

У Краснобруді знаходиться один з перших (кін XIX ст.) у Європі туберкульозних санаторіїв, що зараз спеціалізується на лікування захворювань дихальних шляхів та опорно-рухового апарату, в тому числі з використанням цілющих мінеральних вод. Оздоровчо-лікувальний напрямок активно розвивається також на базі родовищ сіркових та сульфідних вод і лікувальних грязей, які залягають в околицях с. Горинець-Здруй.

Новітні напрямки оздоровлення представлені гіпнотерапією для дитячої реабілітації, яку здійснюють на Розточанській кінній сторожі охорони природи у Розточанському національному парку. Варто зазначити, що у Розточанському НП продовжена традиція відродження коника польського (єдиного збереженого до нашого часу нащадка

тарпанів, що жили колись в пушах Польщі, Литви, Пруссії). Коник польський - низький на зріст (125-135 см), має рясний волосяний покрив в зимовий період, мишасту масть з чорною смугою на хребті. Коники польські сильні, витривалі, стійкі до хвороб, мають лагідний характер та значні пристосувальні властивості. Ще у другій половині XVII ст. останніх тарпанів цього виду було виловлено у Біловезькій Пущі і поміщено до звіринцю графа ордината Замойського, що, зокрема, займав і території сучасного мешкання коника польського. На початку XIX ст. тарпанів було роздано місцевим селянам, які використовували їх в господарстві, де коники змішувались зі свійськими кінями, утворивши окремий підвид. У міжвоєнний період науковці зацікавились нащадками тарпанів і 1936 р. в Біловезі було утворено резерват, де поміщено найбільш типових представників. Так, шляхом селекції та розведення, почали відтворювати давнього тарпана. Сучасний Резерват вирощування коника польського створений у 1982 р. на території Розточанського НП, що займає біля 160 га лісів зі ставками, долину потічку Сверх, який слугує коникам водопоєм. Там перебуває стадо біля 20 голів, що живуть у природних умовах. У Флорянці 1995 р. утворено Станцію стаєнного розведення коників польських, в якій проводиться робота з відтворення генетичних рис тарпанів.

Важливі напрями туристичної спеціалізації регіону пов'язані з полікультурністю Розточчя. В його межах знаходяться давні городища: Потелич XI – XIII ст., Батож (Batorz) VIII-XI ст., Гучув (Guciów) IX-XI ст., Сусець (Susiec) XII-XIII ст.; архітектурні комплекси XVI-XIX ст. у містах Львів, Жовква, Рава-Руська, Томашів Любельський, Щебжешин, Звезинець, Фрамполь, Янів-Любельський; палацові комплекси у містах Наріль, Звезинець, Краснобруд; сакральні споруди, такі як парафіяльні костели Св.Катерини та Св.Миколая у Щебжешині, Св.Яна «На острові» у Звезинці, Св. Апостола Варфоломія у Гораю, Св. єпископа Станіслава у Модлібожицах, парафіяльний костел у Нарілі, каплиця Св.Роха у Краснобруді, православні церкви Успіння Богородиці у Щебжешині та Св.Миколая у Томашові Любельському, дерев'яні церкви у селах Грушів, Ясницька, Стара Скварява, дерев'яна церква Святого Духа (включена до Списку світової спадщини ЮНЕСКО) та мурована церква Святої Трійці у с.Потелич, дерев'яна церква Святої Трійці (включена до Списку світової спадщини ЮНЕСКО) у м.Жовква. Перелічені об'єкти є ресурсом для розвитку культурно-пізнавального туризму, адже метою близько 19% туристів є відвідання культурної спадщини регіону [8].

Важливим традиційним і водночас перспективним напрямком є паломництво та релігійний туризм. Окрім перелічених сакральних споруд визнаними центрами паломництва є: комплекс Крехівського монастиря, представлений Миколаївською церквою з чудотворними іконами кінця XVII ст. (Верхратською чудотворною іконою Богородиці, іконою Пресвятої Богородиці родини Красовських, чудотворним образом Святого Миколая), монастирським комплексом отців-василіян та монастирським

кладовищем [10]; Санкторій Матері Божої Краснобрудської з чудотворною іконою середини XVII ст., костел Благовіщення Пресвятої Богородиці у м. Томашів Любельський з чудотворною іконою Матері Божої XVII ст., Санкторій Св.Антонія у с.Радечниця на місці явлення Св.Антонія, костел Св.Станіслава єпископа у с. Костельне Гурецько, що постав на місці явлення Св. Станіслава та в якому зберігається частинка його мощів. Важливими для паломників є природні об'єкти, насамперед цілющі джерела (Св.Роха і біля каплиці «На воді» в м.Краснобруд, дж. Св.Антонія у с.Радечниця; дж. «Біля Бука» у с. Верблячин, «Марусине джерело» біля с. Заглинне, дж. у Крехівському монастирі), а також печерні комплекси Скель Тимоша – місця поселення перших монахів Крехівського монастиря та Страдчанський підземний монастир.

Розточчя історично є територією тісної міжкультурної комунікації українського, польського, єврейського та німецького народів, які тривалий час проживали тут пліч-о-пліч. Сьогодні збережені артефакти та меморіальні латентні ресурси можуть становити основу для створення культурно-просвітницького туристичного продукту, спрямованого на подолання історичних розбіжностей та етнокультурне й релігійне порозуміння.

До етно-меморіальних ресурсів, пов'язаних з єврейською культурою, належать діючі та колишні синагоги у м.Львів, м.Жовква, смт.Немирів, м.Щебжешин, м.Краснік, м.Юзефув, м.Модлібожица та збережені цвинтарі у м.Львів, м.Рава-Руська, смт.Немирів, м.Щебжешин, м.Юзефув, м.Звежинець, м.Томашів Любельський, м.Краснік, м.Краснобруд, м.Фрамполь, с.Горай. Єврейське населення Розточчя було чисельним і лишалося важливою складовою місцевої культури до Другої світової війни, коли, внаслідок Голокосту, було знищено більшість євреїв та зруйновані об'єкти єврейської культури та релігії. Збереження пам'яті про зникле місцеве населення, його специфічну і водночас традиційну для регіону культуру, відновлення місць, пов'язаних з єврейством, має бути важливим напрямком роботи місцевих громад як України, так і Польщі. Прикладом етно-меморіального маршруту, що вже розроблений, може бути «Хасидський шлях». Цей проект, який створено з метою ознайомлення із місцями, пов'язаними з єврейством південно-східного прикордоння Польщі, покликаний розвивати місцеві громади невеликих міст та містечок шляхом збільшення їх туристичної привабливості як осередків єврейської культури. В межах проекту реконструюються синагоги та цвинтарі, відкриваються культурно-просвітницькі центри та видаються інформаційні матеріали. На сьогодні основними пунктами «Хасидського шляху» є 29 міст Підкарпатського та Люблінського регіонів, з яких до території Розточчя входить тільки м.Краснік, де реконструйовано Велику (XVII ст.) та Малу (XIX ст.) синагоги та цвинтар (I пол. XIX ст.) [9]. Однак частина маршруту від м.Замость до м.Білгорай промаркована через міста Щебжешин та Звежинець. У м.Щебжешин реконструйована колишня синагога побудови початку XVII ст. та один з найстаріших

цвинтарів Польщі. На території цвинтаря знайдено близько 1500 надгробків (з них близько 400 добре збережені), найдавніші з яких датуються першою половиною XVI ст. і є цінними витворами сакрального різьблення по каменю. На Щебжешинському кіркуті знайшли спочинок відомі місцеві цадики та ребе, досі вдалося ідентифікувати надгробки на могилах цадика Елімелеха Гурвіца з Яворова, який, оселившись у цьому місті, зробив його важливим центром хасидизму, та Бермана Ашкеназі з Щебжешина, відомого у кінці XVI ст. автора релігійних творів та коментарів до Мідраш.

Враховуючи, що містечка Західної України були осередками формування хасидизму, що поширився згодом і на польські землі, виникає можливість здійснення схожого маршруту, який би поєднував вже існуючі паломницькі центри хасидизму на території України з єврейськими осередками Польщі. Пам'ятками єврейської культури Українського Розточчя є три синагоги та добре збережений цвинтар у смт.Немирів, синагога у Жовкві, яка є однією з найбільших у Європі оборонних синагог у стилі ренесансу та цвинтар у Раві-Руській.

Українсько-польське порубіжжя було територією активного заснування німецьких колоній. Після репатріації німецького населення у 1940 р. вони занепали і до нашого часу практично не збереглися. Так, зникла колонія Айнзінген біля розділеного польсько-радянським кордоном с.Дев'ятир і її територія була заселена репатрійованими з польської частини села українцями. Припинила існувати колонія Дойчбах (нині територія с. Полянка Горинецька у Польщі) , але лишився німецький цвинтар у сусідньому с. Нове Брусно. Про існування колоній коло м.Жовква нагадує топонім Візінберг, що зараз є присілком с.Мервичі. Там збереглася планувальна структура поселення, властива для німецьких колоній, колишня кірха, а зараз греко-католицький храм, криниця і цвинтар з кількома пам'ятниками. У Мервичах, теж колишній колонії, збереглася частина німецьких поховань. Архітектурні особливості, характерні для німецьких колоній, найкраще збереглися у с. Відродження (Мокротинська колонія). По обидва боки центральної вулиці розташовані довгі одноповерхові цегляні будинки, на центральній площі – будівля колишньої кірхи, з протилежного кінця вулиці – добре збережений цвинтар на узгір'ї.

З німцями пов'язані також військові поховання часів Першої та Другої світових воєн. По дорозі з Жовкви до Крехова у с.Глинськ знаходиться цвинтар із полеглими воїнами австро-угорської армії, на якому поховані австрійські, німецькі, угорські та українські солдати. Німецькі поховання ідентифіковані, на цвинтарі встановлено меморіал. Біля польських сіл Верхрата та Новини Горинецькі теж розташовані цвинтарі, де поховані солдати австро-угорської та російської армій, серед них німці, поляки і українці. У с.Потелич знаходиться впорядковане поховання німецьких солдат часів Другої світової війни.

Репатрійоване польське населення, що століттями мешкало на території України, лишило по собі об'єкти культурної спадщини, які зацікавлюють польських туристів. Пам'ятками польської культури в межах Українського Розточчя є костели Опіки Св. Йосифа у м.Рава-Руська, Св. Станіслава у с. Потелич, Пресвятої Трійці у смт.Немирів, Пресвятої Трійці в смт.Івано-Франкове. У костелі Пресвятої Трійці спочивають останки Констанції Понятовської – матері останнього короля Польщі Станіслава-Августа, а також зберігалася чудотворна ікона Матері Божої Янівської, що була перенесена з Івано-Франкового після закриття костелу у 1945 р. до польського міста Проховіце. Зараз її копія зберігається у костелі Пресвятої Трійці і рекоронована у 2014 р. Найбільш тісно з історією Польщі пов'язане місто Жовква, що було засноване у 1597 р. коронним гетьманом Станіславом Жолкевським, а з 1678 року Жовківський замок став королівською резиденцією Яна III Собеського. З цим містом пов'язано три покоління роду Жолкевських, які розбудовували його і останки яких спочили у костелі Св.Лаврентія. У крипті костелу знаходяться склепи Станіслава Жолкевського, його дружини Регіни, сина Яна, доньки Софії Данилович. У костелі поховані також інші значні польські державні і військові діячі. Софія Теофіла Даниловичівна, онука С.Жолкевського і матір Яна III Собеського, керувала Жовквою і була похована у заснованому нею костелі Внебовзяття Найсвятішої Діви Марії, що зараз є греко-католицьким храмом святого священномученика Йосафата, однак згодом її було перепоховано у Кракові.

У польській частині Розточчя розташовано багато об'єктів, пов'язаних з українською історією та культурою, потенційно цікавих українським туристам. У с.Сонсядка та м.Щебжешин є залишки городищ Сутійськ та Броди (XI-XII ст.), побудованих для охорони західних кордонів Київської Русі. Вздовж кордону з Україною знаходяться пам'ятки культури виселеного звідти після Другої світової війни українського населення. Зокрема, у с.Радруж збережена дерев'яна церква Св.Параскеви (початок XVII ст.), що має архітектурну подібність до церкви Святого Духа в Потеличі і також внесена до Списку світової спадщини ЮНЕСКО, у с.Гребенне відреставрована дерев'яна церква Св.Миколая побудови кінця XVII ст. із фрагментами іконостасу XVII-XVIII ст., у с.Пруссе функціонує колишній греко-католицький, а нині римо-католицький дерев'яний храм Народження Пресвятої Богородиці збудований у 1887 р., у с.Нове Брусно збереглась дерев'яна церква Св.Параскеви, яка датується 1676 р., у с. Лосінець діє колишня греко-католицька дерев'яна церква Св. Архангела Михаїла (I пол. XVIII ст.), у с. Воля Велька лишилася нереставрованою дерев'яна церква Покрови Пресвятої Богородиці (1755 р.), у с.Горинець-Здруй діє мурований костел Св. Якова Стрепа (поч. XIX ст.), що колись був греко-католицькою церквою, у с.Седлисько залишилась мурована церква Св.Миколая, а у с.Верхрата існує мурований костел Св. Юзефа Робітника, колишня греко-католицька церква Св.Юрія. З XVII ст. у Верхратах існував монастир, від якого наразі лишився лише

фундамент, і саме в ньому зберігалася чудотворна ікона Богородиці, що зараз перебуває у Крехівському монастирі. Тільки кам'яні підмурки лишилися від зруйнованих церков у селах Старе Брусно та Дзевенцеж (Дев'ятир). Майже біля кожної переліченої церкви існує український цвинтар. Кам'яні хрести на цих цвинтарях, а також придорожні хрести, що часто є єдиним ознакуванням уже зниклих поселень, є прикладом художнього різьблення неіснуючої зараз Бруснівської каменярської школи. Митці цієї каменярської школи української народної скульптури, осередком діяльності яких було с. Старе Брусно, створили численні приклади художнього різьблення, серед яких хрести і надгробки, пам'ятники і барельєфи. Після знищення с. Старе Брусно у 1947 р. каменярська традиція перервалася, тож існуючі українські, а також протестантські (с. Нове Брусно) і польські (с. Горинець-Здруй) цвинтарі, лишаються єдиними, що зберігають приклади художнього різьблення, автентичного для цього регіону. Територія польського прикордоння в межах Розточчя наразі є малолюдною, у нечисельних селах проживає по кілька сотень місцевих мешканців, більша частина території заповідана під Південнорозточанський ЛП. Однак, зважаючи на виражену культурну специфіку цієї місцевості і тісний зв'язок з історією українського народу, є сенс розвивати в регіоні етно-меморіальний туризм, для українських туристів - з історико-патріотичною і ностальгією, а для польських - з культурно-просвітницького метою.

Перспективним напрямком інтенсифікації туристичних потоків до регіону є розвиток фестивального туризму. Відвідання культурних заходів є метою поїздки у Польське Розточчя 8 % туристів [8]. Місцеві, регіональні, національні та міжнародні фестивалі роблять привабливим Розточчя цілорічно.

Серед них у Польщі: літній міжнародний органний концерт (м.Краснобруд), транскордонний фестиваль пісні про Розточчя (с. Сусець), міжнародний фольклорний фестиваль, міжнародний з'їзд художників «Пейзажі Томашівсько-Равського Розточчя», прикордонна художня виставка, транскордонне художнє літо (м.Томашів Любельський), літня кіноакадемія (м.Звежинець), міжнародний велопробіг Центральним велосипедним маршрутом Розточчя Юзефув - Львів (м.Юзефув), фестиваль артистів кіно і телебачення ФАРТ (м. Янів-Любельський), фестиваль екологічної культури, загальнонаціональний риболовний конкурс «форель Розточчя» (м.Юзефув), національний мотоциклетний зліт (м.Звежинець), загальнонаціональний з'їзд любителів фантастики (м.Томашів Любельський), фестиваль органної та камерної музики (м.Краснобруд), національний піший похід ім. проф. Ю.Южвіка (м.Юзефув), фестиваль Марієної пісні (с.Гурецько-Косьцельне), міжрегіональний огляд пісенних колективів і народних капел (с. Сусець) фестиваль гречки (м. Янів-Любельський), фестиваль «Столиця польської мови», дні хрущового міста (м.Щебжешин), перегляд молодіжних духових оркестрів, Замойські дні фольклору, Розточанський різблярський пленер,

дні Звяжинця, Розточчя-кантрі, свято врожаю (м.Звежинець), Томашівський ярмарок, дні Томашова, дні християнської культури, об'єднавчий фестиваль художньої культури польських природничих гуртків, Томашівські зустрічі з оперетою, повітовий екологічний фестиваль розмаїття, Томашівські зустрічі біг-бендів, «Зберегти від забуття» річниця битви під Томашівом-Любельським (м.Томашів Любельський), конкурс туристичної пісні, народні зустрічі, фестиваль дитячої пісні «Юзефувський соловей», дні Юзефува (м.Юзефув), дні Краснобруду, Розточанська майовка, конкурс дитячих оркестрів, свято врожаю, «Per arte ad astra», фестиваль літніх зустрічей (м.Краснобруд) [8,7].

В межах Українського Розточчя відбуваються місцеві фестивалі, такі як молодіжний фестиваль «Зашків – земля Героїв» (с.Зашків), молодіжний фестиваль «Gazon Party у короля на хаті» (м.Жовква), фестиваль духовного співу «Україна понад усе» (с.Стара Скварява), фестиваль патріотичної пісні ім.Героя України Василя Сліпака «Пісня для Героя» (м.Рава-Руська), свято «Медовий Спас» (сmt Івано-Франкове). Найбільшим центром фестивального туризму у регіоні є м.Львів, де кожного року відбувається близько 200 фестивалів, у тому числі понад 50 етнофестивалів («Різдво у Львові», хорових колективів «Велика коляда», української обрядової кухні «Золотий вареник», «Великдень у Львові», «Казка у гаю», «На каву до Львова», «Свято сиру і вина», «Свято хліба і меду», «Веретено», «Берегиня», «Цвіт папороті», «Літо на ринку», «Етновир», «Львів – столиця ремесел», «Клезмер-фест», Фестиваль вишиванки, кобзарського мистецтва ім. Ю. Сінгалевича, ковальського мистецтва «Залізний Лев» та ін.) [3] та популярні національні фестивалі, наприклад рок-фестиваль Lviv Spring Fest, гастрономічний Фестиваль «Львів на тарілці», міжнародний фестиваль короткометражних фільмів Wiz-Art та інші.

Сьогодні Львів, що входить географічно до складу Розточчя, є однією з найбільш розвинених туристичних дестинацій України. Дослідження його ресурсів і виявлення туристичних можливостей є темою спеціальних досліджень, які проводяться туризмологами та краєзнавцями. Тому автори не розглядали туристичні ресурси і потенціал Львова, розвиток там певних видів і форм туризму, а обмежились тільки згадками про нього за необхідності.

Висновки. Географічно особливий регіон Розточчя, здавна освоєний і заселений представниками різних етносів, кожен з яких залишив там чи артефакти, чи меморіальні ресурси, є в даний час територією транскордонного співробітництва між Україною та Польщею, в тому числі в сфері туризму, бо в сучасній об'єднаній Європі кордони слугують не стільки розділенню, скільки єднанню країн. Наявні природно-рекреаційні ресурси Розточчя використовуються в активній рекреації та екологічному туризмі, а пам'ятки історії та культури є основою для розвитку різновидів пізнавального туризму, зокрема, етно-культурного, релігійного,

ностальгійного тощо. На основі бальнеологічних ресурсів здавна розвиваються тут курорти (Немирів, Шкло).

Водночас, регіон має значний рекреаційно-туристичний потенціал, який може бути використаний спільно, зокрема задля активізації: 1) активних видів і форм туризму, їх з'єднання у спільну мережу, особливо веломаршрутів; 2) розвиток мережі релігійних, зокрема, хасидських, маршрутів, які б з'єднали центри хасидизму України та Польщі; 3) формування етно-меморіальних маршрутів, які б демонстрували полікультурність регіону, їх поєднання з транскордонними міжнародними івентами, зокрема, фестивалями культур Розточчя.

Зазначені заходи спрямовані в першу чергу на розвиток малих містечок і історичних сіл, які сьогодні є недостатньо розвиненими, мають низку соціально-економічних проблем, пов'язаних із старінням населення та його міграціями. Активізація туризму в таких поселеннях може стати поштовхом до їх розвитку.

Список використаних джерел:

1. Любіцева О.О. Використання рекреаційно-туристичного потенціалу Розточчя в туризмі Польщі і України / О.О. Любіцева, К. Войцеховський, Ю.В. Зінько, І.В. Кочеткова // Географія в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка: 85 років – досягнення та перспективи (GTSNU): матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 85-річчю географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, 30-31 березня 2018 р.) / гол. ред. колегії Я. Б. Олійник ; КНУ імені Тараса Шевченка. – К.: Прінт-Сервіс, 2018. – 361 с. – сс. 206-209
2. Природа Львівської області / За ред. К.І. Геренчука. — Львів: Вища школа. Вид-во при Львів. ун-ті, 1972. — 151 с.
3. Топорницька М.Я. Територіальна організація етнофестивального туризму Львівської області: автореф. дис ... канд. геогр. наук: 11.00.02 / М. Я. Топорницька . – Чернівці, 2015. – 19 с.
4. Физико-географическое районирование Украинской ССР/Под ред. В.П. Попова. – К.: Киевский университет, 1968. - 684 с.
5. Krajobrazy Roztocza. Ландшафти Розточчя. Фотоальбом. – Lublin, 2017.- 84 s.
6. Mrozowicz K. Analiza popytu turystycznego na przykładzie badań konsumentów produktu turystycznego Roztocza Zachodniego / K. Mrozowicz, P. Halemba , A. Winiarz // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług, № 84 Popyt turystyczny: konsumpcja-segmentacja-rynki, 2012. - 79-94
7. Od regionu geograficznego do regionu turystycznego. Lubelszczyzna - implikacje historyczne, teoretyczne, naukowo-badawcze, edukacyjne/Red. T. Brzezińska-Wójcik, E. Skowronek, A. Świeca.- Lublin.: Wydawnictwo UMCS, 2016.-195 s.
8. Sawicki B. Dziedzictwo kulturowe Środkowego Roztocza jako czynnik rozwoju turystyki / B. Sawicki, S. Golian // Problemy Ekologii Krajobrazu, tom XXVII, 2010. - 345-351.
9. Szlak Chasydzki. Kraśnik - Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://fodz.pl/download/szlak_chasydzki_krasnik_PL.pdf
10. Turystyka na Roztoczu / Andrzej Świeca, Teresa Brzezińska-Wójcik, Ewa Skowronek, Renata Krukowska, Andrzej Tucki, Tadeusz Grabowski, Marta Malska, Yuriy Zinko, Vitalij Brusak, Ihor Pandiak, Oksana Shevchuk // Roztocze: przyroda i człowiek / [Red. naukowa: T. Grabowski, M. Harasimiuk, B. M. Kaszewski, Y. Kravchuk, B. Lorens, Z. Michalczyk, O. Shablii]. – Zwierzyniec: Roztoczański Park Narodowy, 2015. – 391-427.

Список использованных источников:

1. Любицева О.А. Использование рекреационно-туристического потенциала Расточья в туризме Польши и Украины / О.А. Любицева, К. Войцеховский, Ю.В. Зінько, И.В. Кочеткова // География в Киевском национальном университете имени Тараса Шевченко: 85 лет - достижения и перспективы (GTSNU): материалы международной научно-практической

- конференції, посвященій 85-літтю географічного факультета Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, 30-31 марта 2018 г.) / гл. ред. колегії Я. Б. Олійник; КНУ імені Тараса Шевченка. - К.: Принт-Сервіс, 2018. - 361 с. - сс. 206-209
2. Природа Львівської області / Под ред. К.І. Геренчука. - Львів: Вища школа. Изд-во при Львів. ун-те, 1972. - 151 с.
3. Топорницька М.Я. Територіальна організація етнофестивального туризму Львівської області: Автореф. дис ... канд. геогр. наук: 11.00.02 / М. Я. Топорницька. - Чернівці, 2015. - 19 с.
4. Фізико-географічне районування Української ССР / Под ред. В.П. Попова. - К.: Київський університет, 1968.- 684 с.
5. Krajobrazy Roztocza. Ландшафты Расточья. Фотоальбом. – Lublin, 2017.- 84 s.
6. Mrozowicz K. Analiza popytu turystycznego na przykładzie badań konsumentów produktu turystycznego Roztocza Zachodniego / K. Mrozowicz, P. Halemba, A. Winiarz // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług, № 84 Popyt turystyczny: konsumpcja-segmentacja-rynk, 2012. - 79-94
7. Od regionu geograficznego do regionu turystycznego. Lubelszczyzna - implikacje historyczne, teoretyczne, naukowo-badawcze, edukacyjne/Red. T. Brzezińska-Wójcik, E. Skowronek, A. Świeca.- Lublin.: Wydawnictwo UMCS, 2016.-195 s.
8. Sawicki B. Dziedzictwo kulturowe Środkowego Roztocza jako czynnik rozwoju turystyki / B. Sawicki, S. Golian // Problemy Ekologii Krajobrazu, tom XXVII, 2010. - 345-351.
9. Szlak Chasydzki. Kraśnik - Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://fodz.pl/download/szlak_chasydzki_krasnik_PL.pdf
10. Turystyka na Roztoczu / Andrzej Świeca, Teresa Brzezińska-Wójcik, Ewa Skowronek, Renata Krukowska, Andrzej Tucki, Tadeusz Grabowski, Marta Malska, Yuriy Zinko, Vitalij Brusak, Ihor Pandiak, Oksana Shevchuk // Roztocze: przyroda i człowiek / [Red. naukowa: T. Grabowski, M. Harasimiuk, B. M. Kaszewski, Y. Kravchuk, B. Lorens, Z. Michalczyk, O. Shablii]. – Zwierzyńiec: Roztoczański Park Narodowy, 2015. – 391-427.

References:

1. Liubitseva O. The use of recreational and tourist potential of Roztocze of tourism in Poland and Ukraine / O.Liubitseva, K.Voytsekhovsky, Y. Zinko, I. Kochetkova // Geography at the Taras Shevchenko National University of Kyiv: 85 Years - Achievements and Prospects (GTSNU): Proceedings of the International Scientific and Practical Conference dedicated to the 85th anniversary of the Faculty of Geography of Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, 30-31 March 2018) / head of editorial board Y. B. Oliynyk; KNU named after Taras Shevchenko. - K.: Print-Service, 2018. - 361 p. - pp. 206-209
2. Nature of Lviv region / Ed. K.I. Gerenchuk. - Lviv: High School. Publishing house at Lviv University, 1972. - 151 p.
3. Topornitska M.Y. Territorial organization of ethno-festival tourism in Lviv region: Abstract of the dissertation of PhD geogr. sciences: 11.00.02 / M. Y. Topornitska. - Chernivtsi, 2015. - 19 p.
4. Physical-geographical zoning of the Ukrainian SSR / Ed. V.P. Popov. - Kyiv.: Kyiv University, 1968.- 684 p.
5. Krajobrazy Roztocza. Landscapes Roztocze. Photo album. – Lublin, 2017.- 84 s.
6. Mrozowicz K. Analiza popytu turystycznego na przykładzie badań konsumentów produktu turystycznego Roztocza Zachodniego / K. Mrozowicz, P. Halemba, A. Winiarz // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług, № 84 Popyt turystyczny: konsumpcja-segmentacja-rynk, 2012. - 79-94
7. Od regionu geograficznego do regionu turystycznego. Lubelszczyzna - implikacje historyczne, teoretyczne, naukowo-badawcze, edukacyjne/Red. T. Brzezińska-Wójcik, E. Skowronek, A. Świeca.- Lublin.: Wydawnictwo UMCS, 2016.-195 s.
8. Sawicki B. Dziedzictwo kulturowe Środkowego Roztocza jako czynnik rozwoju turystyki / B. Sawicki, S. Golian // Problemy Ekologii Krajobrazu, tom XXVII, 2010. - 345-351.
9. Szlak Chasydzki. Kraśnik - Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://fodz.pl/download/szlak_chasydzki_krasnik_PL.pdf
10. Turystyka na Roztoczu / Andrzej Świeca, Teresa Brzezińska-Wójcik, Ewa Skowronek, Renata Krukowska, Andrzej Tucki, Tadeusz Grabowski, Marta Malska, Yuriy Zinko, Vitalij Brusak, Ihor Pandiak, Oksana Shevchuk // Roztocze: przyroda i człowiek / [Red. naukowa: T. Grabowski, M. Harasimiuk, B. M. Kaszewski, Y. Kravchuk, B. Lorens, Z. Michalczyk, O. Shablii]. – Zwierzyńiec: Roztoczański Park Narodowy, 2015. – 391-427.